

SPRÁVA O ČINNOSTI JAZYKOVEDNÉHO ÚSTAVU ĽUDOVÍTA ŠTÚRA SAV ZA ROK 2020¹

Sibyla Mislovičová

*Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV
Bratislava*

Rok 2020 bol poznačený celosvetovou pandémiou ochorenia covid-19. V tejto súvislosti možno konštatovať, že akademické pracoviská majú dlhoročné skúsenosti s prácou doma v kombinácii s prácou na pracovisku, preto sa obmedzeniam vyplývajúcim z pandemickej situácie dokázali do veľkej miery prispôbiť. Pandémia zasiahla najmä organizácie vedeckých podujatí, ktoré sa väčšinou museli presunúť do virtuálneho priestoru, resp. presunúť do nasledujúceho roka v nádeji, že ich uskutočnenie bude možné aj prezenčne.

V uplynulom roku pracovníci Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV (ďalej JÚĽŠ SAV) pokračovali v sústredenej vedeckovýskumnej činnosti v oblastiach stanovených domácimi a medzinárodnými výskumnými projektmi, ako aj v jazykovoporadenskej a vedecko-popularizačnej činnosti. Výsledky svojich výskumov priebežne publikovali vo vedeckých a odborných publikáciách a časopisoch a takisto ich, hoci v obmedzenej miere, prezentovali na vedeckých domácich i zahraničných konferenciách. Naďalej pôsobili ako členovia domácich a medzinárodných vedeckých organizácií a komisií, spolupracovali s vysokými školami a inými inštitúciami.

I. VEDECKOVÝSKUMNÁ ČINNOSŤ

V roku 2020 boli pracovníci ústavu riešiteľmi viacerých domácich a medzinárodných pokračujúcich i nových vedeckých projektov a výskumných úloh.

1. Domáce projekty

Z 15 domácich vedeckých projektov bol v deviatich projektoch koordinátorom Jazykovedný ústav Ľ. Štúra, na šiestich projektoch ústav spolupracoval s fakultnými pracoviskami.

JÚĽŠ SAV je hlavným riešiteľom projektov – *Slovník súčasného slovenského jazyka 6. etapa (Koncipovanie a redigovanie slovníkových hesiel a s tým spojený lexikologicko-lexikografický výskum)* (zodpovedná riešiteľka N. Janočková), *ETYMO – etymologická databáza slovenskej lexiky (2. etapa)* a *súvisiaci etymologický*

¹ Pripravené z podkladov Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra. Viac na https://www.juls.savba.sk/attachments/vyroena_sprava/2020.pdf.

výskum (zodpovedný riešiteľ E. Králik), *Slovanský jazykový atlas – odraz prirodzeného vývinu jazyka* (zodpovedný riešiteľ M. Chochol), *Diskriminačná inštrumentalizácia jazyka* (zodpovedná riešiteľka L. Molnár Satinská), *Slovník slovenských nárečí* (zodpovedný riešiteľ M. Smatana), *Slovenský pravopis a jeho pravidlá v kontexte súčasnej jazykovedy a jazykovej praxe* (zodpovedná riešiteľka M. Šimková), *Výskum lexiky slovenských terénnych názvov – 2. etapa* (zodpovedná riešiteľka I. Valentová), *Historická fonológia slovenčiny* (zodpovedný riešiteľ S. Habijanec). V rámci zmluvy o združení finančných prostriedkov sa v spolupráci s MK SR, MŠVVaŠ SR a P SAV realizuje projekt – *Slovenský národný korpus* (zodpovedná riešiteľka M. Šimková, od septembra J. Levická).

V spolupráci s fakultnými pracoviskami ako zodpovednými riešiteľmi sa ústav podieľal na šiestich domácich projektoch, z toho štyri boli podporované agentúrou VEGA – *Exolingválna komunikácia v korpusovom spracovaní* (zodpovedná riešiteľka z JÚĽŠ SAV K. Gajdošová, koordinátor Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici), *Menšinová varieta maďarského jazyka na Slovensku* (zodpovedná riešiteľka z JÚĽŠ SAV L. Molnár Satinská, koordinátor Fakulta stredo-európskych štúdií Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre), *Synchrónne modely a modelovanie chrématoným* (zodpovedná riešiteľka z JÚĽŠ SAV N. Kolenčíková, koordinátor Katedra slovenského jazyka a komunikácie Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici) a *Teória a terminologický systém slovenskej onomastiky (v kontexte slovanskej a medzinárodnej onomastickej terminológie)* (zodpovedná riešiteľka z JÚĽŠ SAV I. Valentová, koordinátor Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave). Dva projekty boli podporované agentúrou APVV – *Jazykové a komunikačné problémy na Slovensku a ich manažment* (zodpovedná riešiteľka z JÚĽŠ SAV L. Molnár Satinská, koordinátor Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave) a *Jazykové chyby v slovenčine ako cudzom jazyku na báze akvizitného korpusu* (zodpovedná riešiteľka z JÚĽŠ SAV K. Gajdošová, koordinátor Filozofická fakulta Univerzity Komenského V Bratislave).

2. Medzinárodné projekty

Pracovníci ústavu sú riešiteľmi viacerých medzinárodných projektov.

V rámci medziakademických dohôd (MAD) sú to tri projekty – *Analýza bulharsko-slovenských/slovensko-bulharských lexikálnych dát pomocou metód počítačového spracovania jazyka* (koordinátor JÚĽŠ SAV, zodpovedná riešiteľka M. Šimková), *Slovanský jazykový atlas* (koordinátor Medzinárodná komisia pre Slovanský jazykový atlas pri Medzinárodnom komitáte slavistov, zodpovedný riešiteľ z JÚĽŠ SAV M. Chochol; na projekte participujú zástupcovia z akademických pracovísk z Bulharska, Bosny a Hercegoviny, Bieloruska, Česka, Nemecka, Chorvátska, Macedónska, Poľska, Ruska, Srbska, Slovinska, Ukrajiny) a *Nové kvality a hodnoty*

v *súčasných slovanských jazykoch* (koordinátor Inštitút slavistiky Poľskej akadémie vied, zodpovedná riešiteľka J. Wachtarczyková).

Tri projekty sa riešia v rámci programu COST – *European network for Web-centred linguistic data science (Nexus Linguarum)* (Európska sieť pre webovocentrickú lingvistickú dátovú vedu, koordinátor Universidad de Zaragoza, Španielsko, zodpovedný riešiteľ z JÚĽŠ SAV R. Garabík, spoluriešitelia zo 41 inštitúcií), *European Network for Combining Language Learning with Crowdsourcing Techniques; enetCollect* (Európska sieť na prepájanie jazykového vzdelávania a techník crowdsourcingu, koordinátor European Academy of Bozen/Bolzano, Taliansko, zodpovedná riešiteľka z JÚĽŠ SAV M. Šimková) a *Language In The Human-Machine Era* (Jazyk v ľudsko-prístrojovej dobe, koordinátor University of Jyväskylä, Fínsko, zodpovedná riešiteľka z JÚĽŠ SAV L. Molnár Satinská).

Štyri projekty sa riešia v rámci programov Horizont 2020 – *European Language Grid* (Európska jazyková sieť, koordinátor Deutsches Forschungszentrum für Künstliche Intelligenz, Nemecko, zodpovedný riešiteľ z JÚĽŠ SAV R. Garabík), *Multilingual Resources for CEF AT in the legal domain (MARCELL)* (koordinátor Magyar Tudományos Akadémia, Nyelvtudományi Intézet, Budapešť, Maďarsko, zodpovedný riešiteľ z JÚĽŠ SAV R. Garabík), *Curated Multilingual Language Resources for CEF AT* (Spravované viacjazyčné jazykové zdroje CEF AT, zodpovedný riešiteľ z JÚĽŠ SAV R. Garabík) a *European Lexicographic Infrastructure (ELE-XIS)* (Európska lexikografická infraštruktúra, koordinátor Jože Stefan Institute, Slovinsko, ústav má zatiaľ status pozorovateľa, zodpovedný za JÚĽŠ SAV V. Benko).

Na pracovisku sa rieši jeden bilaterálny projekt, ktorého koordinátorom je JÚĽŠ SAV, a to *Dohoda o spolupráci medzi Jazykovedným ústavom L. Štúra Slovenskej akadémie vied a Výskumným ústavom Slovákov v Maďarsku* (zodpovedný riešiteľ S. Ondrejovič).

Okrem toho v rámci členstva v medzinárodnej organizácii European Federation of National Institutions for Language (EFNIL) sa zástupkyňa za JÚĽŠ SAV J. Choleva podieľa na riešení troch projektov – *The European Language Monitor* (Európsky jazykový monitor), *European Languages and their Intelligibility in the Public Space* (Európske jazyky a ich zrozumiteľnosť vo verejnej sfére) a *Language Legislation in Europe* (Jazyková legislatíva v Európe), ktorého je J. Choleva hlavnou riešiteľkou. M. Zumrík je slovenský koordinátor medzinárodného projektu *European Language Resource Coordination* (ELRC) zameraného na rozvoj automatického prekladu eTranslation.

II. PUBLIKAČNÁ A EDIČNÁ ČINNOSŤ

Výsledky, resp. čiastkové výsledky vyplývajúce z riešenia projektov publikujú pracovníci ústavu priebežne v podobe rozličných výstupov. K najvýznamnejším za rok 2020 patria tieto knižné publikácie:

1. KRÁLIK, LUBOR: *Etymológia a nárečová lexikografia (na materiáli Slovníka slovenských nárečí)* = Etymology and Dialectal Lexicography (on the Material of the Dictionary of Slovak Dialects). Bratislava: Veda 2020. 176 s. ISBN 978-80-224-1875-1 (výstup projektu VEGA č. 2/0103/19: ETYMO – etymologická databáza slovenskej lexiky [2. etapa] a súvisiaci etymologický výskum).

Monografia prináša etymologické interpretácie viac ako 130 nárečových lexém uvedených v prvých dvoch zväzkoch *Slovníka slovenských nárečí* (1994, 2006), ktorých etymologická charakteristika – zohľadňujúca ich širšie slovanské či (stredo) európske súvislosti – implikuje pre takýto lexikálny materiál alternatívny spôsob lexikografickej prezentácie, odlišný od spôsobu jeho spracovania v uvedenom slovníkovom diele. Autor sa takisto zamýšľa nad vzájomným vzťahom etymológie a nárečovej lexikografie, pričom z pozície etymológa formuluje i niektoré všeobecné metodologické odporúčania pre prax nárečovej lexikografie. Vzhľadom na svoju tematiku publikácia prekračuje rámec vlastnej slovakistiky a môže byť inšpiratívna aj pre zahraničných jazykovedcov pôsobiacich v oblasti etymologického a lexikografického spracovania nárečovej lexiky iných, najmä slovanských jazykov.

2. ZUMRÍK, MIROSLAV: *Filozofické aspekty korpusovej lingvistiky* = Philosophical Aspects of Corpus Linguistics. Bratislava: Veda 2020. 80 s. ISBN 978-80-224-1826-3 (výstup projektu Tvorba a rozvoj Slovenského národného korpusu: Zmluva č. 0323/2017 o združení prostriedkov medzi Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu SR, Ministerstvom kultúry SR, Jazykovedným ústavom Ľ. Štúra SAV).

Cieľom práce je nadviazať na tradíciu teoretickej i filozofickej reflexie základov jednotlivých vedných a odborných oblastí, tak ako sa táto tradícia budovala a buduje v rámci slovenskej terminológie, českej filozofie logiky i zahraničnej korpusovej lingvistiky. Korpusová lingvistika sa preto v práci dáva do súvisu s vybranými filozofickými a inými teoretickými myšlienkami o povahe vzťahu medzi človekom, jeho okolím, myslou a jazykom. Istou východiskovou filozofickou pozíciou v práci je jednak fenomenologická filozofia v podaní Edmunda Husserla i súčasných českých fenomenológov, jednak filozofia technológie v podaní napríklad Marka Coeckelbergha, predovšetkým však Martina Heideggera, a tiež antropologicky ladené výklady Juraja Dolníka. Prácu tvorí okrem úvodu deväť kapitol a záver. Tieto časti predstavujú obrazné východiská pre filozofické uvažovanie o povahe ľudského poznania a špeciálne o možnosti ľudského poznávania jazyka v podmienkach teoretického i praktického rozvoja jazykovedy.

3. KOPECKÁ, MARTINA: *Kodifikačné tendencie v Pravidlách slovenského pravopisu z rokov 1931 – 2013* = Codification Tendencies in the Rules of Slovak Orthography since 1931 to 2013. Bratislava: Veda 2019. 378 s. Jazykovedné štúdie XX-XIV. ISBN 978-80-224-1814-0 (výstup projektu VEGA č. 2/0017/17: Slovník súčasného slovenského jazyka – 6. etapa).

Autorka publikácie sa zaoberá skúmaním vývinu kodifikácie spisovnej slovenčiny a ustalovania jej noriem od začiatku 30. rokov 20. storočia po začiatok druhého desaťročia 21. storočia v *Pravidlách slovenského pravopisu*, ktoré boli publikované v rokoch 1931, 1940, 1953 (až 1971), 1991 (až 2013), a v neschválenom návrhu *Pravidiel slovenského pravopisu* z roku 1939. Téma je analyzovaná v kontexte dobových jazykových, spoločenských, kultúrnych a politických udalostí. Tretia, ústredná kapitola predstavuje opis pravopisných a jazykových (hláskoslovných, tvaroslovných a slovotvorných) pravidiel a vysvetľujú sa v nej zmeny, ku ktorým došlo v jednotlivých pravopisných príručkách. Na analyzované pravopisné a jazykové pravidlá autorka nazerá aj s ohľadom na najnovšie poznatky spracované v prvých troch zväzkoch *Slovníka súčasného slovenského jazyka* (2006, 2011, 2015) a na údaje zo *Slovenského národného korpusu*.

4. *RUSINKOVÁ, Jaroslava: Spisovná slovenčina ako prirodzený jazyk. (Na pozadí jazykových postojov) = Standard Slovak as a Natural Language. (On the Background of Language Attitudes)*. Bratislava: Veda 2020. 94 s. Jazykovedné štúdie, XXXVI. ISBN 978-80-224-1827-0 (výstup projektu VEGA č. 2/0014/19: Diskriminačná inštrumentalizácia jazyka).

Autorka sa venuje otázke prirodzenosti spisovnej slovenčiny, resp. procesu jej naturalizácie. Vysvetľovanie prirodzenosti jazyka sa opiera o spisovno-jazykové postoje používateľov, ktoré slúžia ako orientačná opora pri riešení jazykových neistôt v jazykovej komunikácii. Jazykové neistoty predstavujú jazykové javy, ktoré vyžadujú riešenie na používateľskej strane. Na jazyk sa pritom nazerá z komunikačno-pragmatickej pozície, jazyk tu vystupuje ako sociálna a psychická realita. Práca je prejavom vedeckého záujmu o používateľský pohľad na jazyk a jej zámerom je prispieť k zmene postavenia jazykových používateľov v rámci procesu kodifikácie jazyka, ktorá by sa u nich mala overovať.

5. *BARTALOŠOVÁ, Perla: Jazyk seniorov z hľadiska sociolingvistiky = The Language of Older People in Aspect of Sociolinguistics*. Bratislava: Veda 2020. 116 s. Jazykovedné štúdie, XXXV. ISBN 978-80-224-1815-7 (výstup projektu VEGA č. 2/0014/19: Diskriminačná inštrumentalizácia jazyka).

Publikácia je tematicky zameraná na jazyk súčasných slovenských seniorov. Úvod monografie obsahuje rôzne pohľady na to, kto je v súčasnej spoločnosti vnímaný ako „senior“. Prvá polovica publikácie obsahuje charakteristiku obrazu starších dospelých na základe analýzy súčasného slovenského diskurzu (konkrétne analýzy materiálov z oblasti frazeológie, reklamy, databázy Slovenského národného korpusu a politických prejavov). Vychádza sa pritom z tézy, že štandardizovaný diskurz o senioroch a ich jazykovom správaní ovplyvňuje ich reálne (jazykové) správanie. Druhá polovica publikácie obsahuje sociolingvistický výskum zameraný na zistenie postojov seniorov k anglicizmom v slovenčine, ktorý prebiehal formou rozho-

vorov. V závere publikácie sa nachádza návrh príručného slovníka anglicizmov pre seniorov, ktorý by mohol byť praktickou pomôckou pre starších používateľov jazyka v každodennej interakcii.

7. *RAMŠÁKOVÁ, Anna: Nárečia horných Kysúc v okrese Čadca = Dialects of the Upper Kysuce in the District of Čadca.* Bratislava: Veda 2020. 240 s. Jazykovedné štúdie, XXXVII. ISBN 978-80-224-1845-4 (výstup projektu VEGA č. 2/0019/20: Lexika slovenských terénnych názvov).

Monografia prináša všetky dostupné doterajšie poznatky o dialektoch (zvukovej a tvaroslovnej roviny) nárečovo výrazne diferencovaného jazykového priestoru horných Kysúc v okrese Čadca. Autorka na podkladoch vlastného nárečového materiálu aktualizuje výskum v regióne. Poskytuje vyčerpávajúci opis súčasných reflexov za praslovanské hlásky. V kontexte doterajších jazykovedných poznatkov, výkladov, interpretácií a implementácií, ako aj doteraz nepublikovaných archívnych zápisov a s využitím synchronno-diachronnej metódy, podáva ucelený pohľad na vnútornú nárečovú diferenciáciu dialektov skúmanej oblasti. Upozorňuje na systémové javy, osobitosti, jemné rozdiely a výrazné lokálne príznakové archaizmy v dvoch vývinovo odlišných skupinách nárečí. Prináša nové pohľady a interpretácie nárečovej situácie v symbióze s najnovšími historickými poznatkami o osídľovaní Kysúc – územia na slovensko-poľsko-českom pomedzí. Súčasťou práce je kapitola o toponymách, ktoré sú živým dôkazom histórie a procesu osídľovania tohto regiónu. Do práce autorka zaradila aj vlastné nárečové texty, ktoré poskytujú cenný materiál pre ďalšie dialektologické a interdisciplinárne bádania. Knižka je dobrým východiskom pre rekonštrukciu najstarších vývinových nárečových tendencií nielen kysuckej dialektovej oblasti, prispieva k poznaniu nárečí pomedzných areálov vôbec a prináša zaujímavé a užitočné poznatky zo slovakistického i slavistického hľadiska.

8. *Jazykové problémy, ktorých riešenie sa ťažko hľadá = Linguistic problems with elusive solutions.* Ed. Silvia Duchková. Bratislava: Veda 2020. 187 s. ISBN 978-80-224-1801-0 (výstup ukončeného projektu VEGA č. 2/0125/2014: Analýza nových smerovaní vo vývine súčasnej slovenčiny s dôrazom na používateľské hľadisko).

Zborník je publikáciou príspevkov z rovnomennej konferencie, ktorá bola súčasťou výskumného projektu zameraného na analýzu nových smerovaní vo vývine súčasnej slovenčiny s dôrazom na používateľské hľadisko. Projekt riešili v r. 2014 – 2017 pracovníčky oddelenia jazykovej kultúry a terminológie Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV. Okrem prezentovania práce členiek grantového kolektívu zborník obsahuje príspevky jazykovedcov z iných vedeckých pracovísk, ktorí na konferencii predstavili svoje témy a názory v rámci širokej problematiky „súčasná situácia hovoriaceho po slovensky, jeho nároky a potreby“.

9. MISLOVIČOVÁ, Sibyla a kol. (DOVIČOVIČOVÁ, Denisa, DUCHKOVÁ, Silvia, GURIČANOVÁ, Dana, KÁLMÁNOVÁ, Katarína, VANČOVÁ, Iveta): *Slovenčina na každý deň*. Red. S. Mislovičová, I. Vančová. Bratislava: Veda 2020. 248 s. ISBN 978-80-224-1861-4 (výstup projektu VEGA č. 2/0133/20: Slovenský pravopis a jeho pravidlá v kontexte súčasnej jazykovedy a jazykovej praxe).

Kolektívna monografia vedecko-popularizačného charakteru je určená pre profesionálnych používateľov jazyka, ale aj pre širokú verejnosť všetkých vekových kategórií. Aktuálne rady a odporúčania v oblasti používania slovenského jazyka – od pravopisu cez morfológiu, syntax až po lexiku a výslovnosť – autorky spracovali s dôrazom na súčasné výsledky výskumu a s prvoradým zámerom, aby boli používateľsky prívetivé. Výber tém bol výsledkom tímovej spolupráce založenej na bohatých skúsenostiach s jazykovým poradenstvom a na kontakte s používateľmi jazyka. Nezvyčajným bonusom pre čitateľa sú testy v poslednej kapitole, ktoré poskytujú možnosť overiť si vedomosti zo slovenského jazyka, ale aj priestor na zábavu, spoločné chvíle strávené zaujímavo a poučne v rámci rodiny i v čase dištančného vyučovania.

10. ŠIMKOVÁ, Mária – GAJDOŠOVÁ, Katarína: *Slovenský národný korpus. Používanie, príklady, postupy*. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV – Vydavateľstvo Mikula 2020. 334 s. ISBN 978-80-88814-98-6.

Elektronické jazykové a textové zdroje Slovenského národného korpusu, ktoré sa budujú a rozvíjajú v JÚĽŠ SAV takmer dve desaťročia (od r. 2002), slúžia mnohým záujemcom o vedecké i bežné poznanie slovenského jazyka, jeho používanie a rozvoj. Tvorba, štruktúra a možnosti využitia týchto rozsiahlych (nielen materiálových) zdrojov boli súborne opísané v kolektívnej práci *Slovenský národný korpus. Texty, anotácie, vyhľadávania* (Šimková – Gajdošová – Kmeťová – Debnár, 2017, 168 s.). Na ňu nadväzuje najnovší titul, v ktorom autorky zúročujú svoje dlhoročné teoretické poznatky z oblasti korpusovej lingvistiky, ako aj skúsenosti z vedenia seminárov pre záujemcov o používanie korpusových zdrojov. Kniha obsahuje praktické ukážky (návody) základných i zložitejších postupov (celkovo 169 zadanií) na vyhľadanie jazykových javov z rôznych jazykových rovín a v rôznych korpusoch, komentované postupy ďalšej práce s vyhladaným materiálom, opisy jednotlivých (meta)znakov a celých regulárnych výrazov používaných pri efektívnom vyhľadávaní jazykových prostriedkov, inšpirácie na ďalšiu samostatnú prácu s korpusmi a 15 overovacích zadanií. Publikácia je určená lingvistom, učiteľom slovenského jazyka a cudzích jazykov na všetkých stupňoch škôl, prekladateľom, študentom a všetkým záujemcom o poznanie jazyka a jazykového obrazu sveta na báze rozsiahleho materiálu spracovaného v korpusových zdrojoch Slovenského národného korpusu.

10. ŽIGO, Pavol – PŘADKOVÁ, P. – IREINOVÁ, M. – MARKOVIK, M. – BENEDIK, F. – SIATKOWSKI, J. – BASARA, J. – ZDUŇSKA, H. – VYGONNAJA, L.

– PADLUŽNÝ, A. – PACECHINA, A. – RUSAK, V. – GRICENKO, P. – TKAČUK, P. – KALNYŇ, L. – VENDINA, T. – ANTROPAV, M. – FIC, K. – PETROVIČ, D. Obščeslavianskij lingvističeskij atlas: serija fonetiko-grammaticeskaja = Slovanský jazykový atlas: foneticko-grammatická série. Vypusk 9. Refleksy: *tort, *tolt, *tert, *telt, *ort, *olt. Zodp. redaktorky Martina Ireinová, Petra Přadková. Praha: Academia, 2019. 189 s. ISBN 978-80-200-3105-1.

Zväzok je súčasťou rozsiahleho medzinárodného slavistického projektu *Slovanský jazykový atlas*, ktorého cieľom je interpretácia javov v 853 lokalitách, reprezentujúcich nárečia jednotlivých slovanských jazykov na celom slovanskom území, ako aj v lokalitách s minoritným slovanským obyvateľstvom na území Maďarska, Rumunska, Moldavska, Lotyšska, Estónska, Talianska, Rakúska, Albánska, Grécka a Turecka. Ide v poradí o 18. zväzok komplexného opisu prirodzených podôb slovanských jazykov, ktorého materiálová základňa vznikla vyplnením jednotného dotazníka s 3 454 hláskoslovnými, tvaroslovnými, lexikálnymi javmi a s prvkami z oblasti tvorenia slov a sémantiky.

Okrem prípravy uvedených publikácií pracovníci JÚLEŠ SAV intenzívne pokračovali v riešení výskumných úloh, ktorých výstupy sú plánované na rok 2021 (4. zväzok Slovníka súčasného slovenského jazyka, 3. zväzok Slovníka slovenských nárečí a i.), ako aj na ďalších projektoch.

Ústav naďalej vydáva tri lingvistické časopisy, ktoré majú rozličné zameranie a iný cieľových okruh čitateľov, a to *Jazykovedný časopis*, *Slovenská reč* a *Kultúra slova*.

III. VEDECKÉ PODUJATIA

Pracovníci jazykovedného ústavu v roku 2020 plánovali zorganizovať viaceré vedecké podujatia (väčšinou v spolupráci so Slovenskou jazykovednou spoločnosťou pri JÚLEŠ SAV), ale v dôsledku pandémie sa prezenčne uskutočnila len jedna konferencia a dve konferencie sa konali v online priestore, jedna bola zrušená. Ostatné plánované konferencie sa presunuli na rok 2021.

Slovanské nárečia v čase a priestore, Bratislava, 57 účastníkov, 5. 2. – 5. 2. 2020.

Medzinárodné vedecké kolokvium na počesť A. Ferenčíkovej sa uskutočnilo v Malom kongresovom centre vydavateľstva Veda v Bratislave. Kolokvium bolo tematicky zamerané najmä na kľúčové oblasti výskumnej činnosti jubilujúcej dialektologičky: nárečovú lexiku a jej lexikografické spracovanie, nárečovú syntax a jazykový zemepis (areálovú lingvistiku). Na podujatí si A. Ferenčíková prevzala Medailu SAV za podporu vedy.

Aranea 2020. Webové korpusy ako nástroj vo výskume a vo vyučovaní, Bratislava, 50 účastníkov, 6. 11. – 7. 11. 2020.

Druhý ročník konferencie sa vzhľadom na aktuálnu epidemickú situáciu v plánovanom termíne musel uskutočniť v online režime. Táto skutočnosť sa však neodrazila negatívne na účasti: okrem dvoch pozvaných prednášok (doc. Adriano Ferraresi z Bolonskej univerzity a prof. Peter Ďurčo z Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave) bolo prihlásených 20 príspevkov 31 autorov zo siedmich krajín. Autori príspevkov boli požiadaní, aby svoje prezentácie zverejnili vo forme videa na neverejnom kanáli Youtube tak, aby ich bolo možné sprístupniť účastníkom konferencie deň pred plánovaným vystúpením. Samotné vystúpenie pozostávalo potom len z krátkeho sumáru príslušného referátu a diskusie – takýto formát účastníci hodnotili veľmi pozitívne. Okrem autorov príspevkov a členov organizačného výboru sa na online rokovaní zúčastnilo aj viacero pasívnych účastníkov. Keďže ide o relatívne novú oblasť bádania, konferencia poskytla priestor na stretnutie a diskusiu medzi výskumníkmi a pedagógmi, ktorí jednak pracujú v oblasti tvorby webových korpusov, jednak ich využívajú vo výskume, pri preklade, v procese výučby či na didaktické účely v rámci jazykových a jazykovedných disciplín.

XXIX. kolokvium mladých jazykovedcov, Trnava, 32 účastníkov, 25. 11. – 27. 11. 2020.

Na kolokviu mladých jazykovedcov, ktoré tento rok organizovala trnavská pobočka Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri JÚLŠ SAV, mali mladí vedci opäť možnosť konfrontovať svoj výskum s kolegami zo Slovenska a zo zahraničia, a to aj z interdisciplinárneho hľadiska. Kolokvium sa vzhľadom na epidemickú situáciu konalo v online režime. Účastníci mali možnosť nahliadnuť na diferencované jazykovedné či literárnovedné výskumy všetkých zúčastnených a sledovať rôznorodú paradigmu výskumných aktivít mladých výskumníkov.

Teória vlastného mena Vincenta Blanára a súčasná všeobecná teória onomastiky.

Vedecké kolokvium pri príležitosti 100. výročia narodenia slovenského lingvistu a onomastika medzinárodného významu Dr. h. c. prof. PhDr. Vincenta Blanára, DrSc., bolo z dôvodu pandémie zrušené. Plánované príspevky budú uverejnené v 1. čísle Jazykovedného časopisu v roku 2021.

IV. VÝCHOVA DOKTORANDOV A SPOLUPRÁCA S VYSOKÝMI ŠKOLAMI

V roku 2020 mal ústav troch interných doktorandov: Mgr. Roman Soóky pokračoval v štúdiu, na doktorandské štúdium bola prijatá Mgr. Romana Krolčíková (od 1. 9. 2020) s témou dizertačnej práce *Anglicizmy v súčasnej slovenčine (so zameraním na typológiu komunikačných sfér a spôsoby pravopisnej adaptácie)* pod vedením školiteľky PhDr. A. Jarošovej, PhD., a Mgr. Mária Štupáková (od 1. 9. 2020) s témou *Regionálne dialekty v zrkadle jazykových a kultúrnych zmien* pod vedením

doc. Mgr. G. Múcskovej, PhD. Mgr. Katarína Rausová prerušila štúdium z osobných dôvodov od 1. 9. 2020 do 17. 2. 2021.

Vedecká príprava doktorandov (aj postdoktorandov) bola skoordovaná s vedeckou činnosťou ústavu, pričom doktorandi boli začlenení do základných a grantových výskumných úloh. Príspevok z podporného fondu Štefana Schwarza na vytváranie postdoktorandských miest v SAV do konca augusta čerpala Lucia Molnár Satinská (od 1. 1. 2016). Od 1. 6. 2020 čerpá príspevok Natália Kolenčíková s témou *Jazykovo-komunikačné špecifiká predvolebnej komunikácie v prostredí sociálnych médií*.

Minulý rok pokračovala tradícia doktorandských seminárov. Pod vedením M. Šimkovej sa uskutočnilo prezenčne šesť stretnutí mladých jazykovedcov (21. 1., 11. 2., 3. 3., 9. 6., 30. 6., 7. 7.), ktorých cieľom bolo poskytnúť mladým jazykovedcom z JÚLŠ SAV systematický a pravidelný kontakt s teoretickými poznatkami zo všeobecnej lingvistiky, z aktuálnych lingvistických smerov, výskumov a metód.

S cieľom zvýšiť záujem absolventov vysokých škôl o doktorandské štúdium poskytuje ústav od roku 2019 možnosť absolvovania krátkodobej stáže, vďaka ktorej študenti získajú odborné zručnosti v oblasti výskumu a spracovania slovenského jazyka a nazrú do zákulisia jednotlivých oddelení a projektov ústavu. V roku 2020 bol záujem o stáž veľký, stážistky nastúpili a absolvovali niekoľkotýždenný pobyt v ústave, ale v dôsledku nepriaznivého epidemického stavu musel byť tento projekt dočasne prerušený. Odbornú stáž sa podarilo absolvovať len jednej študentke z Filozofickej fakulty UPJŠ v Košiciach.

Jazykovedný ústav aj v r. 2020 spolupracoval s domácimi a so zahraničnými vysokoškolskými slovakistickými pracoviskami.

Viaceri pracovníci ústavu pôsobili ako školitelia doktorandov, oponovali dizertačné a habilitačné práce, pôsobili ako členovia komisií pre obhajoby doktorandských dizertačných prác a v habilitačnom a inauguračnom konaní na vysokých školách.

Niektorí pracovníci sa zapojili aj do pedagogickej činnosti na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave.

Pracovníci ústavu poskytujú odborné konzultácie aj zahraničným doktorandom a vedcom.

V dôsledku pandémie sa realizovalo len niekoľko prijatí zahraničných vedcov, konkrétne prof. Jadwiga Waniakovej z Poľska a Dr. R. Szeptyńskiego z Poľska.

V. JAZYKOVOPORADENSKÁ A POPULARIZAČNÁ ČINNOSŤ

Jazyková poradňa Jazykovedného ústavu E Štúra SAV poskytovala aj čase pandémie jazykovoporadenské služby verejnosti telefonickou a písomnou formou, ako aj osobnými konzultáciami.

Pracovníčky jazykovej poradne v r. 2020 poskytli vyše 2 500 odpovedí v rámci telefonickej jazykovej poradne, ako aj desiatky osobných konzultácií, kým to bolo možné. Vypracovali vyše 950 písomných odpovedí na e-mailové otázky. V porovnaní s bežným obdobím registrovali po vypuknutí pandémie zvýšený počet otázok širšieho okruhu používateľov jazyka, odpovedali na otázky rodičov, žiakov, študentov či učiteľov týkajúce sa školského učiva zo slovenského jazyka na všetkých stupňoch škôl – od základných až po vysoké, pomáhali aj autorom, redaktorom a prekladateľom, ktorí pracovali doma a takisto mali sťažený prístup k niektorým informáciám a knižným publikáciám, a odpovedali aj používateľom slovenského jazyka, ktorí si krátili čas v domácej izolácii a v jazykovej poradni videli možnosť získať odpovede na rozličné jazykové otázky, ktoré ich už dávnejšie trápili alebo zaujímali. Okrem toho vypracovali pracovníci ústavu vyše 100 písomných odpovedí na otázky, ktoré im boli adresované priamo (S. Mislovičová, I. Valentová, A. Jarošová, I. Vančová, I. Hrubaničová, N. Janočková, Ľ. Králik, K. Balleková, M. Harvalík).

Ústav v rámci poskytovania informácií verejnosti sprístupňuje nasledujúce služby.

Webová jazyková poradňa (<https://jazykovaporadna.sme.sk/>) slúži ako databáza odpovedí pre širokú verejnosť a v koncom roka obsahovala 6 514 odpovedí. Je určená aj na zefektívnenie jazykovoporadenskej činnosti, teda kontaktu jazykovedcov s verejnosťou, a tak prispieva k zvýšeniu jazykovej kultúry používateľov slovenského jazyka. Jej návštevnosť ustavične narastá a jej užitočnosť pre širokú verejnosť sa prejavila v plnej miere najmä počas koronavírusovej krízy. V roku 2020 navštívilo webovú poradňu o 28 % viac reálnych používateľov ako v uplynulom roku, počet zobrazení webu vzrástol medziročne o 41 %. Návštevnosť webu v roku 2020 dosahovala priemerne 170 541 reálnych používateľov mesačne, tí vygenerovali priemerne 468 908 zobrazení mesačne. V dôsledku zavedenia dištančného vzdelávania dosiahla webová poradňa v marci a apríli 2020 rekordnú návštevnosť. (Zdroj dát: IABmonitor).

Webová stránka ústavu (www.juls.savba.sk) má mimoriadne vysokú návštevnosť, priemerne tri milióny návštev mesačne, čo je dôkazom toho, že používatelia jazyka na stránke aktívne vyhľadávajú informácie o jazyku. Stránka slúži nielen na sprostredkovanie štandardných informácií o pracovisku, pracovníkoch, domácich a zahraničných projektoch, ale sprístupňuje celotextovo množstvo vedeckých a odborných publikácií, ako aj kompletný archív troch lingvistických časopisov vydávaných ústavom – Jazykovedný časopis (<https://www.juls.savba.sk/ediela/jc/>), Slovenská reč (<https://www.juls.savba.sk/ediela/sr/>) a Kultúra slova (<https://www.juls.savba.sk/ediela/ks/>). Jej priemerná mesačná návštevnosť je 320 000 návštev.

Slovníkový portál (www.slovník.juls.savba.sk) poskytuje širokej odbornej aj laickej verejnosti možnosť prostredníctvom združeného vyhľadávania získať in-

formácie o používaní jazyka zo starších i z najnovších výkladových slovníkov a príručiek (Slovník súčasného slovenského jazyka, Krátky slovník slovenského jazyka, Pravidlá slovenského pravopisu, Synonymický slovník slovenčiny, Slovník cudzích slov, Slovník slovenského jazyka, Retrográdny slovník a iné). Priemerná mesačná návštevnosť je 2 134 696 návštev.

Ostatné databázy – **Terminologický portál** (<https://terminologickyportal.sk/>), **Lexika slovenských terénnych názvov** (<https://lstn.juls.savba.sk/>), **Etymologická databáza slovenskej lexiky** (<https://www.juls.savba.sk/etymo.html>) a iné – majú takisto vysokú návštevnosť, priemerne 276 884 návštev mesačne. Do Terminologického portálu bol doplnený súbor terminológie epidemiológie a imunológie (vyše 800 hesiel).

Hlavný korpus projektu **Slovenský národný korpus** (<https://korpus.sk/>) je databáza primárne obsahujúca slovenské texty od r. 1955 z rôznych štýlov, žánrov, vecných oblastí, regiónov a pod. Texty a slová v korpuse sú obohatené o jazykové informácie a predstavujú referenčný materiálový zdroj poznatkov o slovenčine a jej reálnom používaní, ktoré sa z korpusu získavajú pomocou špecializovaných vyhľadávacích nástrojov. V korpusových dátach sa dajú vyhľadávať jazykové informácie na výskumné, učebné a iné výlučne nekomerčné ciele. Priemerná návštevnosť databázy je 1 000 návštev neregistrovaných záujemcov mesačne. Okrem toho má databáza 700 registrovaných používateľov.

Verejnosti sú určené aj početné **vedecko-popularizačné príspevky** o slovenskom jazyku nielen v odborných lingvistických časopisoch, ale aj médiách (v tlači, rozhlase, televízii a na internete). S. Mislovičová vystupuje každý pracovný deň v relácii *Slovenčina na slovičko*, autorsky sa podieľa na príprave ďalších častí rovnomenného animovaného seriálu (RTVS). A. Jarošová a G. Múscová boli 25. 1. 2020 hosťami relácie Veda.sk, kde hovorili o aktuálnych otázkach slovenského jazyka a jeho spracovaní v slovníkoch a iných lingvistických dielach. 28. 11. 2020 bola hosťom relácie Veda.sk M. Šimková (spolu s doc. Janou Pekarovičovou z FF UK). Témou relácie bol Slovenský národný korpus a jeho rôzne využitie vo vedeckej, redakčnej, prekladateľskej i didaktickej praxi – aj s ohľadom na výučbu slovenčiny ako cudzieho jazyka. I. Hrubaničová pripravila a moderovala vedecko-popularizačnú diskusiu pri príležitosti Medzinárodného dňa materinského jazyka (21. 2. 2020) v Modrom salóne SND. Hosťami diskusie boli pracovníčky ústavu G. Múscová, A. Jarošová, L. Molnár Satinská a germanista J. Tancer. Okrem toho pracovníci ústavu odpovedali na otázky médií na aktuálne témy o jazyku. Spolu zaznamenali 350 rozsiahlejších i stručnejších vedecko-popularizačných príspevkov, rozhovorov a vyštúpení, z ktorých väčšina je dostupná aj na internete.

Napriek pandemickým obmedzeniam sa vo virtuálnom priestore uskutočnili aspoň v obmedzenom rozsahu podujatia pre verejnosť.

Deň otvorených dverí JÚLEŠ SAV, odbornopopularizačné podujatie v rámci Týždňa vedy a techniky SAV, sa konal v online priestore. Počas celého TVT bola na webovej stránke ústavu zverejnená prezentácia o činnosti a publikáciách, ktorú pripravila L. Ocetová. Zaujímavosťou tak mali možnosť získať informácie o práci jazykovedcov aspoň takouto formou, rovnako si mohli preveriť svoje vedomosti o slovenčine pomocou testov či vygenerovať si svoje štúrovske meno.

Virtuálne sa uskutočnilo podujatie **Európska noc výskumníkov** (25. 9. 2020), v rámci ktorého mali pracovníci niekoľko online prednášok pre konkrétne školy, napr. D. Dovičovičová a K. Bobeková mali online prednášku pre žiakov ZŠ Suchá nad Parnou.

Prezentácia výstupov a práce oddelenia SNK sa v roku 2020 realizovala predovšetkým v online priestore prostredníctvom korpusovej stránky na sociálnej sieti Facebook. Celkovo bolo uverejnených 34 príspevkov, najmä pri príležitosti Európskeho dňa jazykov a tiež v Týždni vedy a techniky, keď si z uverejnených deviatich príspevkov (videá a kvízy) pozrelo najúspešnejší z nich takmer 3 500 zúčastnených. Počas online ročníka festivalu vedy Európska noc výskumníkov boli na korpusovej stránke FB uverejnené dva príspevky – celkovo si ich pozrelo vyše 2 000 ľudí.

Pravidelné a v iných rokoch veľmi bohaté aktivity vo forme **prednášok a jazykového vzdelávania** boli v roku 2020 značne zredukované a prezenčne sa uskutočnilo len malé percento z plánovaných podujatí.

Už tradične sa pracovníci ústavu ako **porotcovia** zúčastňujú na rozličných **súťažiach** podporujúcich kladný vzťah k materinskému jazyku a vzdelávanie v tejto oblasti.

A. Ferenčíková, D. Šimunová a L. Dvornická ako členky odbornej poroty 28. ročníka celoslovenskej súťaže s medzinárodnou účasťou **Prečo mám rád slovenčinu, prečo mám rád Slovensko** posúdili a vyhodnotili 268 prác 2. kategórie (žiaci 2. stupňa ZŠ a 1. – 4. roč. osemročných gymnázií) súťaže. Celoslovenské vyhodnotenie súťaže v Nových Zámkoch sa v roku 2020 nekonalo. Uvedené pracovníčky boli aj členkami organizačného výboru tejto súťaže (spoluorganizátori Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR, Ministerstvo kultúry SR, Matica slovenská, Spolok slovenských spisovateľov, Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá, s. r. o., Štátny pedagogický ústav, Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí a Vydavateľstvo Matice slovenskej).

A. Šebestová bola členkou poroty súťaže **Prekladateľská univerziáda**, ktorú organizujú Literárny fond, Filozofická fakulta Univerzity Komenského, Slovenská spoločnosť prekladateľov odbornej literatúry a Slovenská spoločnosť prekladateľov umeleckej literatúry (11. 5. 2020), ktorá sa konala online. Posúdila štyri študentské preklady z angličtiny do slovenčiny.

R. Ondrejková bola členkou poroty študentsko-vedeckej súťaže Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku pre I. kategóriu (7. – 8. ročník ZŠ) a posúdila 22 prác (marec, apríl 2020).

E. Králik bol členom akadémie Nadácie Tatra banky, ktorá v prvom kole hodnotenia posudzovala predložené nominácie na laureátov Ceny Nadácie Tatra banky za umenie (25. ročník, 2020).

VI. OCENENIA

Pracovníci ústavu získali viaceré individuálne, ako aj kolektívne domáce a medzinárodné ocenenia.

Cenu za špičkové publikácie SAV v kategórii vedecká publikácia s mimoriadne vysokým počtom citácií prevzal od predsedu SAV Vladimír Benko.

Medailou SAV za podporu vedy ocenil predseda SAV A. Ferenčíkovú za celoživotný výskum v oblasti slovenskej i slovanskej dialektológie.

A. Ferenčíková získala aj prémiu Literárneho fondu za rozvoj slovenskej vedy doma i v zahraničí.

Radovan Garabík a kolektív autorov získal za dielo *Retrográdny slovník súčasnej slovenčiny. Slovné tvary na báze Slovenského národného korpusu* 1. miesto v rámci medzinárodnej česko-slovenskej súťaže Slovník roka 2020.

Záver. Rok 2020 bol v dôsledku pandémie iný ako tie predchádzajúce. V oblasti vedy a výskumu chýbali najmä osobné stretnutia riešiteľských kolektívov, diskusie a priame kontakty na vedeckých podujatiach. Verme, že v roku 2021 sa epidemická situácia zlepší a bude možnosť vrátiť sa na pracovisko a uskutočniť plánované vedecké podujatia a stretnutia opäť aj prezenčnou formou.